

EKSAMEN I SOS3910, kandidat 840

Livet etter løslatelse

Innholdsfortegnelse

KAPITTEL 1: INNLEDNING.....	2
TEMA	2
RELEVANS FOR SOSIALT ARBEID.....	2
FORFORSTÅELSE	2
PROBLEMSTILLING	3
AVGRENSNING	3
BEGREPSAVKLARING.....	3
OPPGAVENS OPPBYGGING	4
KAPITTEL 2: METODE	4
FREMGANGSMÅTE	4
KILDER OG KILDEKRITIKK.....	5
KAPITTEL 3: KRIMINALITET OG KRIMINALOMSORG I DAG.....	7
KAPITTEL 4: TEORI	9
KRITISK TEORI	9
FUNN	10
KAPITTEL 5: DRØFTING/ANALYSE.....	15
LÆRING OG LIVSMESTRING	15
BRUKERMEDVIRKNING OG RELASJONSARBEID	16
TVERRFAGLIG SAMARBEID	17
NYE FORMER FOR TVERRPROFESJONELT SAMARBEID	18
TRANG ØKONOMI OG DOBBEL STRAFF	19
AVSLUTTENDE TANKER.....	20
KAPITTEL 6: AVSLUTNING	20
LITTERATUR.....	22

Kapittel 1: Innledning

Tema

Oppgaven omhandler tilbakeføring og ettervern av straffedømte, problematiske sider ved overgangen fra fengselet til samfunnet og hvordan sosialfaglig arbeid kan nyttiggjøres i denne prosessen. Dagens forhold er i stor grad preget av frivillige organisasjoners arbeid. Det offentlige er også påkoblet, men å etablere et godt samarbeid og god kommunikasjon på tvers av etatene har vist seg utfordrende i praksis. Oppgaven sikter mot å undersøke noen av problemområdene ved tilbakeføring og rehabilitering, hva som er særlig problematisk, og hva som kan gjøres bedre. Den viser også at noen av dagens ordninger har vist seg å fungere. Valget av tema er basert på egen erfaring, samt nysgjerrighet og engasjement knyttet til feltet. Jeg har fra tidligere en bachelor i kriminologi, noe som har gjort at jeg siden har funnet temaet både interessant og viktig. I løpet av de tre foregående årene på OsloMet har jeg dessuten vært i praksis på steder med relevans for temaet. Førsteårspraksis ble gjennomført hos en frivillig organisasjon som jobbet med tidligere straffedømte, og i siste praksisperiode arbeidet jeg ved kriminalomsorgen. Dette har gitt meg et innblikk i hvordan ting foregår underveis i en straffegjennomføring, samt hvilke utfordringer straffedømte kan møte etter endt soning.

Relevans for sosialt arbeid

Oppgavens tema er relevant for sosialt arbeid i den forstand at det er snakk om arbeid med mennesker. Flere av etatene det her argumenteres for at burde involveres i større grad ved løslatelse, vil ha ansatte med sosialfaglig utdanning. Samtidig bør kanskje også flere personer med sosialfaglig utdanning ha kontakt med straffedømte når de har sonet ferdig. Disse vil kunne fungere som en bro for de som trenger det, hjelpe de straffedømte med å overkomme de problemene de måtte ha, og hjelpe dem over til et lovlydig liv.

Forforståelse

Forforståelse handler om kunnskap man innehar om et tema før man fordypet seg i det. Her er det viktig å huske hvilket ståsted man selv har, da både faglige, profesjonelle og personlige erfaringer og verdier vil prege ens forforståelse (Dalland, 2020, s. 205). Før jeg begynte med denne oppgaven var min forståelse av temaet farget av min tidligere utdanning

innenfor kriminologi, samt av min interesse og engasjement for temaet. Kriminologistudiet ga meg en forståelse av det majoriteten av samfunnet anser som avvik, og vekket et ønske om å bidra til at straffedømte i større grad får den hjelpen de trenger og etter min mening fortjener. Jeg antok at tilbudene som gis til tidligere straffedømte bare i begrenset grad dekker behovene deres. Tilbudene kommer i stor grad fra frivillige organisasjoner, og slik jeg så det var det ingen regulerte og kontrollerte tilbud fra det offentlige. Mangelen på hjelp til å skaffe bolig, håndtere økonomiske utfordringer og gjeld, bygge nettverk, skaffe seg jobb og eventuelt også holde seg unna rus og rusmiljøet var nøkkelpunkter jeg anså som problematiske for straffedømte som snart eller nettopp har sonet ferdig og er på vei tilbake til samfunnet. Antagelsene mine innebar også en oppfatning av at tilbudet om ettervern, tilbakeføring og hjelp til psykiske utfordringer er mangelfullt. Fordi flertallet av de straffedømte er menn, antok jeg at dette problemet skyldtes frykt for ikke å fremstå som maskulin og frykt for å snakke om følelser.

Problemstilling

Oppgaven vil diskutere følgende forskningsspørsmål:

Hvilke utfordringer oppstår i overgangen fra fengsel til samfunn, og hvordan kan sosialfaglig arbeid bidra til å gjøre denne overgangen bedre?

Avgrensning

Når noen dømmes for en straffbar handling i dagens Norge, kan de ilegges ulike sanksjoner. Denne oppgaven vil ta for seg de som har blitt dømt til soning i fengsel. En ytterligere inn snevring vil gjøres ved kun å se på den mannlige fengselspopulasjonen.

Begrepsavklaring

I oppgaven vil følgende begreper stå sentralt:

Tilbakeføring: en prosess hvor man søker å reintegrere en person til samfunnet etter endt fengselsstraff. Målet er å gjøre overgangen tilbake til et normalt liv enklere. Dette kan skje ved å tilby støtte og ressurser som tar hensyn til de behovene vedkommende måtte ha (Johannessen & Dyb, 2011, s. 10).

Overgangsbolig: en midlertidig bolig med bemanning for straffedømte som nærmer seg slutten av straffegjennomføringstiden. Formålet er å tilby en stabil og trygg base som skal gjøre det enklere for den dømte å tilpasse seg et liv i frihet (Kriminalomsorgen, 2023b).

Fotlenkesoning: elektronisk kontroll som brukes som alternativ til fengselsstraff. Kan brukes til å sone en hel straff, så fremt den ikke er over en viss lengde og lovbruddets karakter tilsier det, eller til å gjennomføre de siste månedene av en lengre fengselsstraff. Fotlenkesoning gjør det mulig å jobbe eller gå på skole, samtidig som en viss kontroll utøves og den dømte har et apparat å lene seg på ved behov (Kriminalomsorgen, 2023a).

Prøveløslatelse: når den straffedømte har gjennomført to tredjedeler av sin straff (minimum 60 dager), kan kriminalomsorgen løslate vedkommende på prøve. Tiden den straffedømte er løslatt på prøve er en del av straffen, og kriminalomsorgen kan sette vilkår som skal være integrert i gjennomføringen (Kriminalomsorgen, 2023c).

Oppgavens oppbygging

I kapittel to vil jeg presentere et utvalg kilder som er brukt i oppgaven, herunder hvordan jeg har kommet frem til dem. Her vil metoden brukt for funn av kilder legges frem, samt hvilke kriterier jeg har brukt underveis i søkearbeidet. Kapittel tre gir et kort tilbakeblikk på kriminalomsorgen og hovedtrekk der de siste tjue årene. Noen av risikofaktorene for innsatte vil også behandles kort, da disse vil være de samme straffedømte kan behøve hjelp med ettersoning. Fjerde kapittel omhandler kritisk teori, samt funn i de utvalgte kildene. Det femte kapitlet gir en drøfting av de utvalgte kildene opp mot det valgte teoretiske perspektivet, før jeg i kapittel seks oppsummerer oppgaven og besvarer forskningsspørsmålet.

Kapittel 2: Metode

Fremgangsmåte

Denne oppgaven er en litteraturstudie, og metoden er semistrukturerte søk. Jeg har brukt universitetsbibliotekets søkemotor Oria og har fokusert på enkelte søkeord i ulike kombinasjoner. De ordene som gav flest passende treff, og som derfor er brukt, er «ettervern», «tilbakeføring», «kriminalomsorgen», «løslatelse», «fengsel» og «straffedømte». Jeg har også brukt engelske ord for de samme fenomenene, deriblant «reintegration», «re-entry»,

«recidivism», «incarceration» og «prison». I tillegg har jeg brukt snøballmetoden, da flere av tekstene jeg fant med mine søkeord viste seg å ha andre gode kilder i sine litteraturlister. Fordi søkeordene som ble brukt ga mange treff om forhold både utenfor og i Norge, måtte jeg begrense søket ytterligere. Jeg har i all hovedsak hatt fokus på tekster om forhold i Norge og Norden, og gjerne med én eller flere norske bidragsytere. Noen tekster uten videre tilknytning til Norden er også anvendt, da de likevel har en overføringsverdi av betydning. De utvalgte tekstene er også fagfellevurdert. Når det gjelder tidsperspektivet ønsket jeg så langt det lot seg gjøre å undersøke situasjonen slik den er i dag, og tekstene er derfor i all hovedsak fra de siste ti årene.

Kilder og kildekritikk

Dette avsnittet presenterer de fagfellevurderte artiklene som brukes i oppgavens drøftingsdel. Den første artikkelen, «Prison education in Norway – The Importance for work and life after release» er skrevet av Christin Tønseth og Ragnhild Bergsland (2019). Begge er ansatt ved NTNU, men på hvert sitt fagfelt, henholdsvis pedagogikk og sosialt arbeid. Artikkelen undersøker hvordan læring kan virke rehabiliterende og hvilken rolle dette spiller i straffedømtes liv når de løslates. Deres teoretiske bakteppe er transformativ læring, som antas å kunne føre til endring hos den som lærer. Studien er gjennomført ved å intervju tidligere innsatte og offentlige ansatte som jobber tett rundt dem. Den kvalitative studien er relevant for denne oppgaven ved at den tar for seg to av faktorene som anses som essensielle for suksess i straffedømtes overgang fra fengsel til samfunn, nemlig utdanning og mulighet for sysselsetting. Fokuset på endring hos den som lærer er også av interesse, da tanken om rehabilitering av innsatte henger tett sammen med endrede verdier, holdninger og tankesett. Teksten gir en pekepinn på hva en løslatt trenger for å mestre overgangen til det frie liv, noe en sosialarbeider som skal bistå vedkommende trenger å kjenne til.

Neste artikkel er «The significance of interprofessional and interagency collaboration in reintegration after prison: A qualitative study exploring Norwegian frontline workers' views» (2021). Forfatterne, Bjørn Kjetil Larson og Sarah Hean, har begge akademisk bakgrunn og erfaring med sosialt arbeid. Gjennom semistrukturerte intervjuer med ansatte i «frontlinjen» undersøker de hvordan det tverrfaglige samarbeidet foregår rundt straffedømte med rusproblemer. Trass i at Norge er kjent for en human behandling av straffedømte med stort

fokus på rehabilitering, er det mye som tyder på at situasjonen i dag likevel ikke er ideell. Studien er viktig for denne oppgaven, da formålet er å undersøke hvordan sosialfaglig kunnskap kan bidra til godt ettervern. Frontlinjearbeiderne som er intervjuet inkluderer ansatte på NAV, som i dag har en høy andel sosionomer blant sine ansatte. Kunnskap om hvordan disse og ansatte fra andre etater opplever samarbeidet kan gi noen indikasjoner på hva det bør jobbes med for å bedre situasjonen, samt hva som fungerer bra. Selv om de ansatte som intervjues jobbet med straffedømte med rusmiddelproblemer, er det rimelig å anta at overføringsverdien til straffedømte uten disse problemene er høy, da de fleste innsatte har komplekse problemer. Det er også verdt å nevne at mange innsatte har rusproblemer. Rapporten om innsattes levekår fra 2014 viser at hele femtiseks prosent av de innsatte brukte narkotika året før de ble fengslet (Revolv, 2015, s. 52).

Deretter vil "An unpaid debt to society: how "punishment debt" affects reintegration and desistance from crime in Norway" av John Todd-Kvam (2019) drøftes opp mot valgt teori. Todd-Kvam har bakgrunn fra kriminologi, et fag som i denne oppgaven vil være relevant fordi det omhandler straffedømte og samfunnets håndtering av dem. Studien er gjort på basis av offentlige dokumenter samt intervjuer med norske tidligere straffedømte og deres saksbehandlere. Her undersøker han hvordan de økonomiske sanksjonene som ilegges straffedømte i tillegg til fengsel, plasserer dem i en vanskelig situasjon som gjør reintegrering til samfunnet betydelig mer vanskelig enn ved «kun» fengsel. Gjeld og dårlig økonomi er i likhet med manglende utdanning og sysselsetting faktorer som gjør det utfordrende for straffedømte å begynne et lovlydig liv. Dette er utfordringer som en offentlig ansatt sosionom vil kunne bistå med, og kjennskap til gangen i det er derfor relevant. Artikkelen kan også forstås som en kritikk av hvordan økonomiske sanksjoner i dag ilegges de straffedømte.

I tillegg til artiklene nevnt over som presenterer utfordringer ved overgangen fra fengsel til samfunn, vil jeg også bruke litteratur om prosjekter som har vist seg nyttige for tilbakeføring av tidligere straffedømte. I 2009 ble det treårige prosjektet «Samordning av tiltak for tilbakeføring – Fra fengsel til kvalifiseringsprogram» gjennomført i regi av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Formålet var i lys av tilbakeføringsgarantien å bedre de innsattes tilgang til NAV under soning. Det skulle også undersøkes hvorvidt det var lønnsomt at fengselet hadde ansvar for flere av de tjenestene eksterne aktører i dag har (Schafft et al., 2013, s. 11). I etterkant av

prosjektet har det blitt gjort en evaluering av gjennomføringen, som endte i en sluttrapport. Evalueringen og sluttrapporten, «En ny rolle for NAV i fengsel: Evaluering av NAV-prosjektet «Samordning av tiltak for tilbakeføring»», er skrevet av Angelika Schafft, Ketil Frøyland og Øystein Spjelkavik, som er forskere ved Arbeidsforskningsinstituttet ved OsloMet. Rapporten er relevant for oppgaven da den sier noe om hvilke alternativer som finnes til måten systemet i dag er lagt opp på, samt hva som fungerer og ikke med alternativene.

Dette kapittelet har tatt for seg de metodene som har blitt brukt i prosessen med å skrive oppgaven. Artiklene som er nevnt er valgt for å gi et bilde av noen av de utfordringene straffedømte står ovenfor ved løslatelse, men listen er likevel ikke uttømmende.

Kapittel 3: Kriminalitet og kriminalomsorg i dag

Dette kapitlet gir en kort introduksjon til løslatelse og ettervern slik en ser på det i dag. Dagens kriminalomsorg er et resultat av et samfunn i stadig endring, noe som også innebærer en flytende forståelse av hva samfunnet ser som kriminelt og hva det ser som passende straff til disse handlingene (Frøyland et al., 2022, s. 11). Straffen skal gi trygghet for samfunnet, samtidig som den straffedømte etter endt soning skal være rehabilitert (St.meld.nr.37(2007-2008), 2008, s. 94). Det uttales i St.mld.nr 37 (2007-2008) at det overordnede målet med straff er at den skal virke, og tilbakeføringsgarantien ble innført for å bidra til dette. Spesielt var den ment å tette «glippen» i overgangen fra fengsel til det sivile liv, hvilket anses som en kritisk periode for å hindre tilbakefall. Kriminalomsorgen har ansvar for å opprette kontakt med de etatene den innsatte behøver kontakt med etter endt soning, men så fort soningen er gjennomført ligger ansvaret for å opprettholde samarbeidet hos kommunen den straffedømte bosetter seg i. Bruken av ordet garanti innebærer kun en plikt til å hjelpe den innsatte til å få utløst sine rettigheter, og er ikke en juridisk garanti. I tillegg presiseres det at den straffedømte selv står ansvarlig for egen tilbakeføring (St.meld.nr.37(2007-2008), 2008, s. 173-174). I 2017 ble viktigheten av å tette «glippene» i overgangen fra fengsel til samfunn igjen lagt frem i Justis- og beredskapsdepartementets strategi for tilbakeføring etter straff (Regjeringen, 2017, s. 4). Ti år senere ser man at de samme problemene gjelder for de tidligere innsatte, i strategien trekkes tre innsatsområder frem for å skape et kriminalitetsfritt liv for flere: «Redusere tilbakefall til ny kriminalitet,

reducere utenforskap gjennom økt overgang til utdanning og arbeid etter gjennomført straff og samordnet innsats på og mellom alle nivåer i forvaltningen» (Regjeringen, 2017, s. 6).

Denne «glippen» som forsøkes tettes består av flere elementer, herunder det som er å regne som risikofaktorer for innsatte og løslatte, og som hindrer en flytende overgang tilbake til samfunnet. Risikofaktorer kan være manglende sted å bo, gjeldsproblematikk, lav eller ingen utdanning, mangel på sysselsetting og dårlig helse, for å nevne noen (Schafft et al., 2013, s. 10)(Kim & Gayadeen, 2021, s. 282). En tilbakeføring som innlemmer bistand på alle disse områdene vil dermed kreve at mennesker fra ulike etater, inkludert sosionomer i eksempelvis NAV, samarbeider om en felles målsetning. De ulike utfordringene henger også tett sammen. Eksempelvis vil både utdanning og arbeid påvirke den enkeltes økonomi. Og å fokusere på jobbsøking har vist seg utfordrende dersom en ikke har fast bolig (Schafft et al., 2013, s. 97).

Fokuset på rehabilitering og innføringen av tilbakeføringsgarantien sier noe om formålet med å straffe. Hva som er straffbart styres av politikk og den generelle rettsoppfatningen, samt av overordnede verdier og holdninger som deles av majoriteten i samfunnet (Frøyland et al., 2022, s. 11). Samfunnets overordnede verdier og holdninger vil være et resultat av tid og sted, og vil dermed også variere. Det er hittil ikke foretatt noen studie som undersøker løslatelsesprosessen og overgangen tilbake til samfunnet i sin helhet, og med fokus på langsiktige virkninger av tiltak som er ment å være reintegrerende. Mindre studier av enkeltkomponenter ved tilbakeføring er dog gjort, og problemer som presenteres i disse kan gi en indikasjon på hvilke aspekter en bør undersøke i en mer helhetlig studie. En helhetlig studie kan også sies å være nødvendig da de innsattes problematikk ofte er så komplisert og opphopet at reintegrering og tilbakeføring vanskeliggjøres dersom man jobber med isolerte midler for isolerte mål. Fengselsdommene i Norge er relativt korte, og programvirksomhet som jobber for rehabilitering blir derfor vanskelig å få gjennomført. Samtidig kuttes budsjettene til kriminalomsorgen i takt med at kapasiteten til fengslene øker, hvilket gjør at problemet forverres (Todd-Kvam & Ugelvik, 2019, s. 172-173).

Kapittel 4: Teori

Innenfor sosialt arbeid finnes det flere teoretiske perspektiver. Dette kapitlet presenterer det valgte perspektivet for denne oppgaven. Teorien vil legge grunnlaget for hvilke briller oppgaven leses med. Den teoretiske innretningen legger føringer for hvordan forskningsspørsmålet angripes og forstås. Funn fra de utvalgte artiklene vil også bli presentert.

Kritisk teori

Den kritiske tilnærmingen til sosialt arbeid preges av en streben etter å unngå tattforgittheter og heller innta en kritisk holdning til eksisterende samfunnsstrukturer og de føringene de bringer med seg for brukere av velferdsstatens tjenester. Den kritiske retningen søker sosial endring, hvor rettferdighet, likhet og frigjøring vektlegges. Med sosial endring menes forandring av de situasjoner sosialarbeidere og brukere daglig befinner seg i. Samtidig skal dette kobles til en strukturell analyse av de delene av samfunnet som er undertrykkende og urettferdige (Gray & Webb, 2013, s. 100). En kommer ikke utenom Habermas når man snakker om kritisk sosialt arbeid. Et av skillene han gjorde var mellom livsverden og systemverden, eller henholdsvis «den institusjonelle rammes nivå» og «subsystemer for målrasjonell handling» (Follesø, 2005, s. 157). Essensen i skillet mellom de to nivåene ligger i hva som regnes som formålstjenlig. I livsverden, de områder hvor mennesker lever sitt hverdagsliv, mente Habermas at handlinger i mellommenneskelige relasjoner har en hensikt i seg selv, og følelser er forventet. I systemverden derimot, samfunnet ut over det hverdagslivet livsverden representerer, så Habermas kontroll og makt som de viktigste aspektene. Habermas` bekymring var at systemverdens verdier i større eller mindre grad var på vei til å overskygge livsverden og de verdiene den bærer med seg. Han var opptatt av hva som skjer med hverdagsfornuften dersom denne gradvis erstattes med en systemfornuft hvor menneskets tenkning vil bøyes av denne (Follesø, 2005, s. 158). Gray og Webb skiller mellom kritisk teori i vid og snever forstand. Perspektivet slik det er beskrevet over omtaler de som den smale varianten. I utvidet forstand handler kritisk teori om å søke og utføre best mulig praksis innenfor feltet man arbeider, slik at sosialarbeider og brukers fulle potensial nås. Hovedtanken er at sosialarbeidere skal være kritiske til praksiser og strukturelle føringer som allerede finnes, slik at de kan utfordres og i beste fall også forbedres, nettopp for å nå det fulle potensialet (Gray & Webb, 2013, s. 100). Begge forståelsene vil anvendes her.

Ved anvendelse av kritisk teori vil det også være viktig å ha med seg kritikken mot den. Kritikerne har pekt på hvordan teorien tar med seg poeng fra andre teorier som i seg selv ikke passer sammen. Eksempelvis vil dominerende samfunnsdiskurser som et analyseobjekt sammenfalle med det Gray og Webb kaller den Foucauldianske retningen, samtidig som retningen jobber for det frigjorte selv. Implisitt sies det da at et frigjort selv faktisk finnes, men at det undertrykkes med makt. Kritisk sosialt arbeid kan ifølge Gray og Webb kritiseres for fokuset på undertrykkelse, makt og rettferdighet, som ikke tar høyde for det mangfoldet og kompleksiteten som faktisk finnes i sosiale erfaringer. Ved å lene seg på den «godkjente» forståelsen av makt som satte, låste systemer, og samtidig ignorere hvordan historiske hendelser skaper det som nettopp sprer disse komplekse strategiene og maktbevegelsene, brukes to inkompatible kilder, Foucault og Marx. Flytende, strukturelle dynamikker og en universalistisk fortelling om klasseskiller og konflikt (Gray & Webb, 2013, s. 104-105).

Funn

Tønseth og Bergsland legger til grunn at transformativ læring kan være nyttig i gjennomføring av straff, da slik læring innebærer en endring eller transformering i den som lærer. Tanken er at læring kan gi mer til den som lærer enn kun tilegnelse av ny kunnskap. Innsatte i norske fengsler har lavere utdanning enn den generelle befolkningen. Tidligere forskning på rehabilitering av straffedømte peker blant annet på viktigheten av utdanning for å oppnå suksess. Denne forskningen undersøker også hvilke sosiale fordeler utdanning har, i form av selvtillit og velvære hos de tidligere straffedømte. Intervjuer viser at det er forskjell på synet på akademisk utfall mellom byråkratene og de tidligere straffedømte. Fokuset blant de tidligere straffedømte var på om de fikk seg jobb etter gjennomført soning, men de så ikke nødvendigvis utdanning som avgjørende. Byråkratene pekte derimot på den generelt lave utdanningen blant de innsatte som problematisk, og mente utdanning i fengsel økte allmennkunnskap og ferdigheter, noe som gjorde de innsatte bedre rustet til daglige gjøremål etter løslatelse (Tønseth & Bergsland, 2019, s. 7).

Den formelle siden ved å gjennomføre utdanning under soning trekkes frem som noe positivt. Flere av de tidligere straffedømte viser til hvordan dette har bidratt til å unngå «hull» i CV-en. Å unngå slike hull bidrar også til mindre stigmatisering. Hvorvidt utdanning i fengselet har en kausal effekt på sjansene til å få jobb etter løslatelse er uvisst, men det kan se ut som

at de som tar yrkesopplæring har større sjanse til å få jobb etter fullført soning. Det antydes også at utdanning skaper endring i holdninger, slik transformativ læring innledningsvis ble forklart som. Selv om en innsatt ikke erverver seg den totale kunnskapen og ferdighetene som trengs for en jobb, initierer deltakelse i utdanning likevel en endringsprosess, som på sikt kan gjøre vedkommende klar til jobb (Tønseth & Bergsland, 2019, s. 8-9). Den transformative læringen vises også i at utdanning i fengselet bidrar til positive erfaringer, som igjen kan legge grunnlaget for positive følelser. De tidligere innsatte peker på følelsen av å mestre noe «normalt» og annet enn det kriminelle de tidligere har bedrevet. Slik kan utdanning i fengselet bidra til at de som deltar utvikler en personlig styrke, som de kan dra nytte av i det de løslates. De gjøres i stand til å reflektere over eget liv, ta nye og andre valg og tar i større grad kontroll og ansvar for eget liv (Tønseth & Bergsland, 2019, s. 11).

Larson og Hean undersøker frontlinjearbeidere fra velferdsbyråer og ansatte i kriminalomsorgens tanker om tverrprofesjonelt samarbeid rundt reintegrering etter løslatelse. Deres påstand er at tverrfaglig arbeid er avgjørende for å skape effektivitet i rehabiliteringsprosessen. Likevel viser forskning at de ulike profesjonene en tidligere innsatt vil kunne behøve hjelp fra etter løslatelse i stor grad jobber etter ulike mandater og lover. I enkelte tilfeller blir denne forskjellen så tydelig at det som i utgangspunktet skal være et samarbeid heller utvikler seg til en kamp om midlene. I tillegg er det ugunstig å se profesjonelt samarbeid som en trussel for den tradisjonelle faglige autonomien, noe som heller ikke sår grobunn for fruktbart samarbeid (Larsen & Hean, 2021, s. 112-114). I intervjuer med frontlinjearbeiderne er det spesielt tre hovedpunkter som er viktig. Det er konsensus om at straffedømte har komplekse behov, og at denne gruppen er spesielt sårbar i overgangen fra fengselet og tilbake til samfunnet. Det var her delte meninger om hva det mest akutte var i reintegreringsprosessen, hvor faktorene varierte fra bolig til det å ha et mål i livet, samt alt i mellom (Larsen & Hean, 2021, s. 121-122).

Komplekse behov underbygger påstanden om at tverrfaglig samarbeid er viktig i løslatelsesprosessen. Det andre poenget som trekkes frem i intervjuene er frontlinjearbeidernes personlige verdier og engasjement i klientenes liv som pådriver for samarbeidsprosessen. Disse holdningene vil variere, og dermed vil også tjenesten som tilbys variere. Fordommer mot rusmisbrukere nevnes spesifikt som noe som kan vanskeliggjøre samarbeidsprosessen.

Personlig kjemi pekes også på som en faktor, både mellom frontlinjearbeidere og ansatte i fengselet, samt mellom frontlinjearbeidere og de tidligere straffedømte (Larsen & Hean, 2021, s. 122). Avslutningsvis blir også kommunikasjon og de relasjonelle dimensjonene løftet frem som noe som kan påvirke samarbeidet negativt. Problemene med kommunikasjon, som mangel på deling av info mellom de ulike etatene, gjelder trolig større deler av velferdssektoren. I tillegg kan det være vanskelig å få tak i de menneskene man skal snakke med, noe som sinker prosessen ytterligere. Til slutt nevnes det også som problematisk at ansatte i ulike etater ofte har for lite kunnskap om hverandres mandat (Larsen & Hean, 2021, s. 123).

I tillegg til fengselsstraff og frihetsberøvelse idømmes mange straffedømte en form for økonomisk sanksjon, som bøter eller erstatning til offeret. Statistikk fra SSB viser at hele 81 % av straffedømte har gjeld. Et viktig aspekt ved reintegrering i samfunnet er derfor bistand til å håndtere gjeld. Todd-Kvam hevder at de økonomiske sanksjonene vanskeliggjør tilbakeføringen av de straffedømte. Hans påstand er at slike sanksjoner medfører en situasjon hvor de straffedømte verken er fullt inkludert eller ekskludert. Når soningstiden er gjennomført, står den straffedømte fortsatt i gjeld til samfunnet, og straffen er dermed ikke ferdig sonet selv om soningstiden er det. Gjeld er vist som påvirker av reintegrering blant annet ved at kriminaliteten øker i perioder med gjeldsfullbyrdelse (Todd-Kvam, 2019, s. 1479-1482). Velferdsstaten har ulike måter å bistå de med gjeldsproblematikk, deriblant gjeldsordning. Dette innebærer en periode på opptil fem år hvor alt overskudd fra inntekt brukes til nedbetaling av gjeld, og resterende gjeld deretter slettes. Dette er en vanskelig ordning å få innvilget, og straffegjeld anses her også som en verre post enn annen gjeld. Hovedregelen er at all gjeld som er et resultat av kriminalitet må betales i sin helhet, men det finnes enkelte unntak hva gjelder tidsaspekt og spesifikke grunner til resosialisering. Om man får innvilget sletting av gjeld vil avhenge av lovbruddets karakter (Todd-Kvam, 2019, s. 1484). Studiet viser at det i hovedsak er fire negative faktorer ved å sitte igjen med «straffegjeld» etter endt soning. Flere av intervjuobjektene uttrykker frykt for i det hele tatt å begynne med gjeldshåndtering. Det er vanlig å miste oversikt, flere utvikler såkalt «postkasse-skrekk», og de løslatte sitter igjen med en følelse av hjelpeløshet som påvirker evnen til å handle (Todd-Kvam, 2019, s. 1485). Intervjuene antyder også at de straffedømte føler seg urettferdig behandlet og opplever at de straffes dobbelt. Ettersom mange har vanskelig økonomi i utgangspunktet, forblir gjelden ubetalt, og følelsen av å straffes forlenges. Her opplever de også en form for

paradoks fra samfunnet, da det forventes at de skal leve lovlige liv og komme seg tilbake i arbeid, samtidig som det kreves inn store deler av inntekten til den enkelte. Motivasjonen til å arbeide vil da trolig synke. Dette underbygges ved at flere opplever at de lever i relativ fattigdom (Todd-Kvam, 2019, s. 1487-1489). Til slutt medfører «straffegjelden» også en følelse av uunngåelighet blant de den rammer. Den løslatte settes i en posisjon som krever handling. Når krefter og motivasjon brukes gjennomgående i kombinasjon med økonomiske problemer minsker vedkommendes kapasitet til å handle på senere tidspunkt (Todd-Kvam, 2019, s. 1490).

Prosjektet med NAV i fengsel var egentlig tenkt å rette seg mot innsatte som fylte inngangsvilkårene til Kvalifiseringsprogrammet. Da dette var færre enn antatt, ble målgruppen gjort om til innsatte med behov for arbeidsrettet oppfølging generelt (Schafft et al., 2013, s. xi). I prosjektperioden ble det opprettet egne NAV-avdelinger i fengslene, som gav mulighet til bedre og tettere oppfølging og koordinering av tjenester for de innsatte. Prosjektmedarbeidere fra fengselskommunen skulle, i tillegg til å tilby oppfølging til de innsatte, sørge for at NAV-kontoret i kommunen den innsatte skulle bosette seg i raskt ble inkludert i planleggingsarbeidet (Schafft et al., 2013, s. 5). Tilbakemeldingene fra ansatte i fengselet som samarbeidet med prosjektmedarbeiderne var at ordningen var nyttig. Blant de seks fengslene som var med, foruten ett, opplevde kontaktbetjentene at de fikk en ny sparringspartner i prosjektmedarbeiderne, som både avlastet, bistod med kunnskap om et eksternt system og ga råd i usikre situasjoner. I de fengslene som fra før prosjektet hadde ansatte sosialkonsulenter ble det dog trukket frem som en utfordring at de ikke hadde noe felles datasystem, det var usikkerhet rundt hvilke oppgaver som tilfalt hvem, og det ble tydelig at kunnskapen blant disse sosialkonsulentene ikke var like oppdatert som hos prosjektmedarbeiderne til NAV. Prosjektet gjorde at det i noen av fengslene ble opprettet jevnlig tverrfaglige møter mellom kriminalomsorgen, NAV og andre importtjenester. Tilbakemeldingen fra prosjektmedarbeiderne var at disse møtene medførte bedre koordinering og mer helhetlig oppfølging av de innsatte (Schafft et al., 2013, s. 24-26).

Godt samarbeid blant de ansatte fører altså til bedre tilbud til de innsatte. Selv om oppfølging fra den løslattes hjemkommune ikke var NAV-prosjektmedarbeidernes ansvar, er det gjort undersøkelser av denne oppfølgingen. Disse undersøkelsene viser at oppfølging fra

hjemkommunen varierer, blant annet avhengig av hvilken saksbehandler man får. Igjen trekkes personavhengighet frem. Og som tidligere nevnt er det å få kontakt med de man skal snakke med i offentlig forvaltning problematisk. Det samme gjelder deling av sensitiv informasjon på tvers av etater og arbeidsplasser (Schafft et al., 2013, s. 30-31). Selv om rapporten peker på utfordringer for prosjektet, viser den også hvordan de innsatte har opplevd det som betydningsfullt. Viktigheten av rask hjelp trekkes frem, og tilgjengelighet og oppsøkende arbeid av prosjektmedarbeiderne har bidratt til at de innsatte har fått nettopp dette. Som en gruppe med komplekse utfordringer har NAV i fengsel bidratt til at de innsatte får oppfølging over tid. Gjennom gode hjelperelasjoner har prosjektmedarbeiderne kunne bistå de innsatte med å navigere gjennom et offentlig apparat som kan virke overveldende. De innsatte trekker også frem at NAV i fengsel har gjort det enklere å opprette kontakt med NAV-kontoret i kommunen de skal bosette seg i (Schafft et al., 2013, s. 46-50).

I Asker kommune er det opprettet et eget fengselsteam som skal hjelpe sine innbyggere ved løslatelse fra fengsel (Riiser, 2018). I en NRK-dokumentar er en tidligere straffedømt som har fått hjelp fra dette teamet intervjuet. Han forteller om sin opplevelse av samarbeidet med teamet, og dokumentaren viser en annen måte kommuner kan bistå innbyggere som løslates fra fengsel på enn hva som er vanlig praksis i dag. Teamet besøkte han i fengselet før han ble løslatt for å gjøre koordinering og planlegging lettere. Da «André» ble løslatt, sto en kommunal bolig og ventet på han, med stue, bad og kjøkken. Wayback, en frivillig organisasjon for tidligere straffedømte, sto i porten og ventet. Den kommunale leiligheten var innredet med det mest nødvendige. Fengselsteamet sier at for at tjenesten skal fungere kreves det også en viss innsats fra den straffedømte selv. Teamlederen poengterer også at tidlig og grundig hjelp vil gjøre kostnadene lavere enn om den straffedømte havner tilbake bak lås og slå. Det å selv skulle ordne det majoriteten av samfunnet anser som enkle selvfølgeligheter kan være utfordrende for løslatte. De har i lengre tid levd i et rigid system hvor ting er satt, hverdagen er preget av rutiner og andre i stor grad bestemmer hva de skal gjøre og til hvilken tid. Noen som kan være støttehjelp for disse menneskene på veien til de selv klarer å sykle er derfor hensiktsmessig. Etter noen måneder i ny leilighet er «André» igjen siktet for en ny hendelse (Riiser, 2018). En slik oppfølging er dermed ingen garanti for at en aldri vil begå ny kriminalitet. Det gir likevel en god pekepinn på hva som kan bidra til en bedre overgang fra fengsel til

samfunn, samtidig som det viser at ett eller to tiltak ikke nødvendigvis er nok, og at komplekse utfordringer krever komplekse løsninger.

Kapittel 5: Drøfting/analyse

Så langt er kritisk teori og teori rundt utfordringer ved løslatelse fra fengsel presentert. I dette kapittelet vil disse utfordringene ses i lys av den kritiske teorien. Det teoretiske perspektivet vil anvendes for å undersøke utfordringene ytterligere. Hensikten er å besvare forskningsspørsmålet, som er hvilke utfordringer straffedømte står ovenfor ved løslatelse, og hvordan sosialfaglig arbeid kan bidra til at denne overgangen blir bedre.

Læring og livsmestring

Når Tønseth og Bergsland undersøker hvilken rehabiliteringseffekt utdanning i fengselet har for de innsatte, ser det ut til at innsatte og ansatte vektlegger ulike aspekter ved læringen. Mens de innsatte fokuserer på endring i verdier, holdninger, tankesett og tilnærming til de utfordringer som måtte dukke opp, vektlegger de ansatte særlig behovet for å øke de innsattes kunnskapsnivå (Tønseth & Bergsland, 2019, s. 7). De ansatte opererer og handler i en systemverden. Til tross for at de innsatte er en del av dette systemet, later det til at de i større grad tenker og opererer ut fra en livsverden. Fengselsansatte jobber i en organisasjon som styres av lover, retningslinjer, organisatoriske verdier og holdninger. Dette legger føringer for hvordan jobben deres kan utføres best mulig. Det er rimelig å anta at de ansattes egne verdier og holdninger preger arbeidet de utfører. Men arbeidsutførelsen vil også farges av arbeidsplassen og dens interne føringer. Endrede holdninger og engasjement hos de innsatte som følge av undervisning kan ses som verdifullt i seg selv, fordi gode holdninger og engasjement kommer godt med uavhengig av hvilken jobb man skal gjøre. Overgangen fra fengsel til samfunn krever blant annet at den løslatte besitter handlekraft og vilje til å endre eget liv. Dette kan ses som det Habermas beskrev som livsverden, hvor mellommenneskelige relasjoner og handlinger har en hensikt i seg selv (Follesø, 2005, s. 158). De ansattes fokus på tilegnelse av kunnskap kan ses som et uttrykk for systemverdens verdier, herunder kontroll, makt og effektivitet (Follesø, 2005, s. 158). Dette fokuset preger trolig også de ansattes arbeidsmåte og tilnærming til utdanning av innsatte.

At de ansattes fokus på kunnskapsnivå representerer systemverdens verdier betyr ikke at de ikke er viktige. Dagens samfunn krever at en har god kunnskap om enkelte saker. Sagt på en annen måte, kunnskap er makt. Likevel er det tenkelig at det er en kombinasjon av kunnskap og endrede verdier på den ene side og holdninger og tilnærming til utfordringer på den annen side som er det essensielle. Utfordringen vil være å finne den gyldne middelvei. Her kommer det sosialfaglige arbeidet inn. Brukermedvirkning er et kjent begrep innenfor sosialt arbeid, men er kanskje ikke det første en tenker på når det snakkes om fengsler og innsatte. Begrepet beskriver en arbeidsmåte som lar brukeren, den innsatte, selv få være med å utforme og ta avgjørelser rundt de tjenestene de mottar. Hensikten er at disse skal bli bedre ved at vedkommende selv får informere om sine behov og erfaringer før avgjørelser tas (Schafft et al., 2013, s. 70). Det betyr ikke at den innsatte selv skal velge hva det undervises i og hvordan. Utdanning i fengsel er en såkalt importtjeneste, der de som underviser er ansatt i andre etater enn kriminalomsorgen. Et samarbeid mellom undervisere, ansatte og innsatte vil trolig kunne gi enda bedre utbytte av utdanning i fengsel enn det som er tilfellet i dag.

Brukermedvirkning og relasjonsarbeid

Prosjektet NAV i fengsel testet ut et tettere samarbeid rundt importtjenester. Et av prosjektets delmål var nettopp brukermedvirkning (Schafft et al., 2013, s. 70). Måten de gjorde det på var å gi den innsatte alternativer å velge mellom, uten å gi noen av dem forrang. Brukermedvirkningen ble også mer reell ved at prosjektmedarbeiderne var til stede jevnt over. Eksempelvis jobbet kontaktbetjentene turnus og kunne derfor forsvinne fra arbeidsplassen i perioder. Ved gjennomføring av arbeidsevnevurderinger ble også sluttproduktet presentert for den innsatte før det ble lagt ut i systemene (Schafft et al., 2013, s. 71-73). Prosjektet fokuserte også på brukermedvirkning på systemnivå, blant annet ved samarbeid med ulike tjenester de innsatte har kunnet benytte (Schafft et al., 2013, s. 81). I lys av den kritiske teorien kan arbeidet prosjektet har gjort med brukermedvirkning og myndiggjøring se ut til å ha unngått det Habermas fryktet, en livsverden overskygget av systemverdens verdier. Personlig egnethet og holdninger til menneskene man jobber med har vært nevnt tidligere som en faktor som påvirker arbeidet som utføres. En må anta at de som velger å jobbe med denne gruppen mennesker også har et ønske om å hjelpe, men det kan likevel oppstå situasjoner hvor man som prosjektmedarbeider eller ansatt i kriminalomsorgen møter personer som har gjort ting en finner det vanskelig å akseptere.

Fokuset på brukermedvirkning ser dog ut til å ha hatt en positiv effekt ved at innsatte har fått den hjelpen de trenger, noe som igjen har ført til gode relasjoner mellom innsatte og prosjektmedarbeidere (Schafft et al., 2013, s. 74). Fremfor kun å fokusere på sak med en innstilling om at prosjektmedarbeideren har rett, gis den hverdagslige samtalen verdi, fordi den skaper gode relasjoner som fremmer godt sosialt arbeid, men også fordi den har verdi i seg selv. Samtidig er målet å endre situasjonen til den innsatte ved at vedkommende får bedre hjelp, og mer rettferdig hjelp. Dette sammenfaller også med den kritiske retningen (Gray & Webb, 2013, s. 100). Som innsatt har man rett på de samme velferdstjenester som enhver annen, men den faktiske tilgjengeligheten på disse i fengselet gjør at rettigheten ikke gjøres gjeldende fullt ut. NAV i fengsel har derimot gjort de innsattes rett til hjelp og tjenester derfra reell. Mange innsatte trenger bistand fra NAV både under og etter soning, og det å opprette kontakt med et NAV-kontor har vist seg å være utfordrende. Sosialfaglig arbeid ved å utplassere NAV i fengslene har slik fått i gang prosessen med å komme i kontakt med NAV og sette i gang tiltak, gjort at overgangen fra fengsel til samfunn vil by på én mindre utfordring. Prosjektet har også belyst utfordringen med samarbeid på tvers av arbeidsplasser og etater. Dette gjelder både innad i fengselet, mellom ansatte i fengselet og ansatte fra importtjenester, og mellom kriminalomsorgen og aktører som skal bistå de løslatte etter endt soning. Selv om kontakt har blitt etablert mellom innsatt og NAV-kontoret vedkommende vil sogne til etter løslatelsen, viser det seg at flere avtaler ikke følges opp av kommunen og NAV kommune. NAV i fengsel har da fungert som et sikkerhetsnett som har sørget for tilfredsstillende oppfølging (Schafft et al., 2013, s. 30). Sikkerhetsnettet kan sies å være det som er med på å sørge for rettferdighet og likhet, slik en kritisk tilnærming vektlegger. En slik dynamisk oppfølging, med et arbeid som settes i gang ved behov er også med på å utløse sosialarbeiders og brukers fulle potensial.

Tverrfaglig samarbeid

Tverrfaglig samarbeid kan ifølge Larsen og Hean også skape utfordringer for de innsatte når de skal tilbakeføres til samfunnet. Et punkt som trekkes frem som problematisk er at ansatte fra ulike etater og arbeidsplasser arbeider ut fra ulike mandater, lover, regler og organisasjonskulturer. I tillegg kan det være vanskelig å få tak i aktuelle personer fra andre etater. Utfordringene med samarbeid påvirker de innsattes overgang til samfunnet (Larsen & Hean, 2021). Sett fra et kritisk perspektiv kan en her argumenteres for at de ansatte fremfor å søke

den løsningen som i praksis er best for den innsatte, til en viss grad begrenses av egen posisjon og de mulighetene de har i sine arbeidsforhold. Fremfor å søke økonomisk og politisk endring, kan et alternativ være å søke å endre nåværende tilstand på individer, ressurser og intervensjoner (Gray & Webb, 2013, s. 100).

Tar man derimot utgangspunkt i Gray og Webbs smale definisjon av kritisk teori, kan kritikken rettes mot situasjonen de ansatte og innsatte befinner seg i – en situasjon som er bundet opp til de delene av samfunnet en anser som undertrykkende, urettferdig og utnyttende. Det er vanskelig å argumentere for at det norske rettsvesenet er direkte utnyttende, men det er mulig å hevde at det tidvis kan fremstå som undertrykkende og urettferdig. utfordringer med samarbeid blant ansatte som i stor grad påvirker de innsatte kan likeledes fremstå som både undertrykkende og urettferdig. Trass i et visst fokus på brukermedvirkning, har de innsatte mindre påvirkningskraft på egen situasjon enn majoriteten i samfunnet. Det at de ansattes holdninger og relasjoner til de innsatte preger samarbeidet og hjelpen som ytes (Larsen & Hean, 2021, s. 122) kan også forstås som undertrykkende. Når de innsatte har komplekse behov, vil det være krevende å avgjøre hva som er mest presserende. Dette underbygges av studien til Larsen og Hean (Larsen & Hean, 2021, s. 122). Hva som er viktigst for hver enkelt innsatt vil trolig variere, og det finnes neppe noen felles løsning som vil fungere for alle. Mennesker er forskjellige, behovene deres også. En individuell kartlegging for hver innsatt ville trolig vært det beste. Dette krever ressurser. Med dagens økonomiske situasjon i offentlig sektor er det rimelig å anta at disse ressursene foreløpig ikke finnes. Kriminalomsorgen har et behovs- og ressurskartleggingsverktøy som heter BRIK, der formålet er å kartlegge den innsattes behov når det gjelder bolig, utdanning, helsehjelp og økonomi. For å gjennomføre en slik kartlegging må den innsatte samtykke, og den ansatte må ha fått opplæring i verktøyet. Ansatte med slik opplæring er det så langt ikke nok av (Kriminalomsorgen, 2019).

Nye former for tverrprofesjonelt samarbeid

Asker kommunes fengselsteam er et eksempel på hvordan endret ressursbruk kan muliggjøre en arbeidsmetode som i tråd med kritisk teori åpner for en praksis som søker det best mulige utfallet for både sosialarbeider og klient. Det første, og muligens også det mest avgjørende de gjorde, var å se bort fra etablerte strategier. I stedet utviklet de sin egen rutine for hvordan hver enkelt sak skulle håndteres (Riiser, 2018). Ved å omorganisere de ressursene

som allerede fantes i kommunen har de klart å lage et bedre tilbud enn det som fantes tidligere. Bedre for den innsatte, som får tett oppfølging og bistand skreddersydd etter sine behov. Bedre for de ansatte, for kommunen og også samfunnsøkonomisk. Ved å handle tidlig, men grundig, kan man kanskje forhindre at den straffedømte havner tilbake på feil sti og i stedet kommer tilbake i arbeid og betaler skatt (Riiser, 2018). Endret ressursbruk kan likevel også sies å være i samsvar med kritikken mot den kritiske teorien. Selv om man arbeider med de ressurser og strukturer som er til rådighet, har noen tatt seg friheten til å endre på etablerte strategier. Dette kan tolkes som at de har tatt høyde for det komplekse i sosiale erfaringer. De har endret på strategier fremfor å forstå dem som satte, noe som implisitt innebærer anerkjennelse av strategiendring som en metode som på sikt kan bidra til å endre håndteringen av denne typen utfordringer (Gray & Webb, 2013, s. 104).

Trang økonomi og dobbel straff

De straffedømtes økonomiske utfordringer er ytterligere en utfordring for reintegrering i samfunnet etter løslatelse. Dette er nok et komplekst problem, som rammer de dømte rent økonomisk, men også på det personlige plan ved at de føler seg dobbelt straffet og urettferdig behandlet. Følelsen av hjelpeløshet gjør trolig også noe med selvfølelsen til den enkelte. At den straffedømte både skal sone en straff i fengsel og betale erstatning til offeret kan sies å være rettferdig. Individet må ta ansvar for sine handlinger. Man kan dog også argumentere for at det er urettferdig. Individet dømmes til frihetsberøvelse, noe som innebærer at livet settes på vent. Samtidig må vedkommende betale et erstatningskrav. Behøver det nødvendigvis være slik at det er den straffedømte som skal betale erstatning til offeret? Sett fra et kritisk perspektiv vil trolig svaret være nei. En overføring av ansvaret til staten ville vært forenelig med kritisk teori, som søker endring ved å arbeide med systemer som er urettferdige, undertrykkende og utnyttende (Gray & Webb, 2013, s. 100). At innsatte opplever dette som urettferdig og undertrykkende går klart frem i Todd-Kvams studie. Den straffedømte settes i en situasjon enhver hadde hatt problemer med å komme seg ut av. En fra før utfordrende økonomisk situasjon gjøres ikke enklere ved å gjennomføre en fengselsstraff. Og når soningstiden er ferdig, er likevel ikke straffen gjennomført. Eksempelvis henvises det til England og Wales, hvor voldsoffererstatning betales med skattepenger (Todd-Kvam, 2019, s. 1483). Å endre dette systemet gjennom sosialfaglig arbeid er ingen enkel oppgave, og vil neppe kunne gjøres av en enkelt sosionom. Det som dog kan sette i gang en prosess, er å skape

oppmerksomhet rundt problemet, og drive påvirkningsarbeid i form av opprop, underskriftskampanjer og lignende. Sosialfaglig kan det også ytes enda mer bistand til håndtering av den domfeltes økonomiske situasjon. Mulige eksempler inkluderer hjelp til å kontakte NAV, samt heving av kunnskapsnivået rundt gjeld og gjeldshåndtering.

Avsluttende tanker

Avslutningsvis kan det også argumenteres for at overgangen tilbake til samfunnet kan gjøres enklere ved i større grad å ta i bruk ordninger som overgangsboliger, soning med fotlenke og prøveløslatelse. Disse soningsformene gir den straffedømte mulighet til å øve på hverdagen tilbake i samfunnet, samtidig som de kan følges opp i varierende grad. De fungerer også som ris bak speilet, ved at man risikerer å plasseres i fengsel igjen dersom vilkårene ikke overholdes. Tidligere leder for Friomsorgen i Oslo, Reidar Espedal, har også argumentert for dette. Overgangen fra livet i institusjon til frihet er enorm, så det er usannsynlig at den kan gjennomføres problemfritt uten oppfølging (Riiser, 2019). Dersom flere skal gjennomføre straffen sin på denne måten, vil det kreve ressurser. Kriminalomsorgen er allerede i en økonomisk vanskelig situasjon. Å tildele de midlene som trengs for økt bruk av disse ordningene vil til slutt være en politisk avgjørelse. Mer penger tildelt én etat vil trolig forutsette mindre penger et annet sted. Likevel kan det tenkes at samfunnet her kan spare penger på sikt. At flere løslatte får grundig og tilpasset hjelp kan bety færre tilbakefall og bedre reintegrering.

Kapittel 6: Avslutning

Denne oppgaven har undersøkt noen av de utfordringene straffedømte står overfor i det de løslates fra fengsel og skal reintegreres i samfunnet. Utgangspunktet var en forståelse av dagens ordninger som noe uoversiktlige og med mangelfullt tilbud. Det er gjort lite forskning på langtidseffekten av tiltak for rehabilitering og reintegrering etter løslatelse, så fokuset har i størst grad vært på tiden frem til løslatelse og selve løslatelsesprosessen. Jeg antok at de tilbudene som gis tidligere innsatte i begrenset grad dekket de behovene denne gruppen ofte har. Tilbudene kommer i stor grad fra frivillige organisasjoner, og slik jeg så det var det ingen regulerte og kontrollerte tilbud fra det offentlige. Gjennom arbeidet med oppgaven har noen av mine forforståelser blitt bekreftet og noen avkreftet. Det finnes tilbud til tidligere straffedømte fra det offentlige, men disse lener seg i stor grad også på frivillige

organisasjoner. Det finnes dog prosjekter og påbegynte tankerekker som viser at noen har begynt å se på situasjonen med nye øyne.

Spesifikke problemområder er trukket frem og undersøkt grundigere. Det går frem av Tønseth og Bergslands arbeider at utdanning i fengsel kan bidra til å gjøre overgangen tilbake til samfunnet enklere. Det råder dog uenighet blant ansatte i kriminalomsorgen om hva som er viktigst, selve utdannelsen eller endringen man ser hos de straffedømte i viljen til å lære, som har overføringsverdi til andre områder i livet (Tønseth & Bergsland, 2019, s. 7). Schafft et al. viste med sin rapport om NAV i fengsel hvordan tilgjengelighet og tett oppfølging kan være avgjørende for at de straffedømte i praksis skal få den hjelpen de trenger (Schafft et al., 2013, s. 45). Tiltak for reintegrering og rehabilitering avhenger i like stor grad av samarbeidet mellom ulike etater og tjenester som av tiltaket i seg selv. Dette underbygges av Larsen og Hean. For at velferdstjenestene skal kunne fungere godt må det interne samarbeidet fungere, og dialogen med samarbeidspartnerne må være god (Larsen & Hean, 2021, s. 124). Dette viste seg i Asker kommunes implementering av fengselsteam. Egne rutiner og tett oppfølging viste seg her som en nyttig måte å møte de straffedømte på (Riiser, 2018). Det økonomiske aspektet er også berørt, med vekt på tildeling av økonomiske sanksjoner som en ekstra straff for innsatte. Reintegrering i samfunnet avhenger av den straffedømtes mulighet og evne til å leve tilnærmet normalt, noe som blir problematisk med enorm gjeld og statens innkrevingsentral på nakken (Todd-Kvam, 2019, s. 1490).

Disse utfordringene ble så drøftet i lys av kritisk teori. Med fokus på en søken etter de beste mulige løsningene for både sosialarbeider og klient fremstår det som at noen av utfordringene i høyeste grad krever mer arbeid. Eksempelvis burde det være mulig å gjøre noe med at samarbeid på tvers av etater ikke fungerer optimalt. At velferdsstaten ikke klarer å gjøre jobben sin, slik at klienter mottar tjenester av dårlig kvalitet, burde være unødvendig. Tilgjengelighet hos NAV er også et område som krever utbedringer. Det økonomiske aspektet kan forstås som at slik ordningen er i dag med ulike former for økonomiske sanksjoner ikke fungerer, og heller er en maktutnyttelse av de straffedømte. Straffedømte har utfordringer i flertall, og det er fortsatt langt igjen før disse håndteres på beste måte. NAV i fengsel og Asker kommunes fengselsteam er gode eksempler på hvordan disse menneskene kan og bør møtes, hvilket krever godt sosialfaglig arbeid.

Litteratur

- Dalland, O. (2020). *Metode og oppgaveskriving* (7. utg.). Gyldendal akademisk.
- Follesø, R. (2005). Kritisk teori i sosialt arbeid. I S. Oltedal (Red.), *Kritisk sosialt arbeid: Å analysere i lys av teori og erfaringer* (s. 154-168). Gyldendal akademisk.
- Frøyland, L. R., Smith, P. S., Skilbrei, M.-L., Johnsen, B., Lundeberg, I. R., Sivertsson, F. & Stefansen, K. (2022). *Rettsoppfatning i Norge. Holdninger til straff og straffegjennomføring i den norske befolkningen*. NOVA/OsloMet.
- Gray, M. & Webb, S. A. (2013). Critical social work. I M. Gray & S. A. Webb (Red.), *Social work : theories and methods* (2. utg., s. 99-109). SAGE.
- Johannessen, K. & Dyb, E. (2011). *Tilbakeføring av straffedømte*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Kim, D.-Y. & Gayadeen, S. M. (2021). Use of Critical Time Intervention (CTI) to promote continuity of reintegration after incarceration. *Criminal justice review (Atlanta, Ga.)*, 46(3), 281-303.
<https://doi.org/10.1177/0734016820958139>
- Kriminalomsorgen. (2019). *Om BRIK*. <https://xn--tilbakefring-2jb.no/innsikt/om-brik/>
- Kriminalomsorgen. (2023a). *Fotlenkje - elektronisk kontroll*. Hentet 19.04.23 fra <https://www.kriminalomsorgen.no/fotlenkje-elektronisk-kontroll.535886.no.html>

Kriminalomsorgen. (2023b). *Overgangsbolig*. Hentet 19.04.23 fra

<https://www.kriminalomsorgen.no/overgangsbolig.518718.no.html>

Kriminalomsorgen. (2023c). *Prøveløslatelse*. Hentet 21.04.23 fra

<https://www.kriminalomsorgen.no/proveloeslatelse.532538.no.html>

Larsen, B. K. & Hean, S. (2021). The significance of interprofessional and interagency collaboration in reintegration after prison: A qualitative study exploring Norwegian frontline workers' views. *Journal of comparative social work*, 16(1), 110-134.

<https://doi.org/10.31265/jcsw.v16i1.366>

Regjeringen. (2017). *Redusert tilbakefall til ny kriminalitet: Nasjonal strategi for samordnet tilbakeføring etter gjennomført straff*. J.-o. beredskapsdepartementet.

https://www.regjeringen.no/contentassets/3f8ac79225654863ad3f9b0e082bf9f0/g-0440-b_reduisert-tilbakefall_net.pdf

Revold, M. K. (2015). *Innsattes levekår 2014. Før, under og etter soning*. Statistisk sentralbyrå.

Riiser, B. (2018). Fikk hjelp fra fengsel til frihet.

<https://www.nrk.no/dokumentar/xl/fikk-hjelp-fra-fengsel-til-frihet-1.14269517>

Riiser, B. (2019). Naboer med en mørk fortid. Hentet 14.04.23 fra

<https://www.nrk.no/dokumentar/xl/naboer-med-en-mork-fortid-1.14429213>

- Schafft, A., Spjelkavik, Ø. & Frøyland, K. (2013). *En ny rolle for NAV i fengsel : evaluering av NAV-prosjektet "Samordning av tiltak for tilbakeføring"* (Bd. 12/2013). Arbeidsforskningsinstituttet.
- St.meld.nr.37(2007-2008). (2008). *Straff som virker : mindre kriminalitet - tryggere samfunn*. Justis- og politidepartementet.
- Todd-Kvam, J. (2019). An Unpaid Debt to Society: How 'Punishment Debt' Affects Reintegration and Desistance From Crime in Norway. *British journal of criminology*, 59(6), 1478-1497.
<https://doi.org/10.1093/bjc/azz024>
- Todd-Kvam, J. & Ugelvik, T. (2019). Rehabilitation and re-entry in Scandinavia. I P. Ugwudike, H. Graham, F. McNeill, P. Raynor, F. Taxman & C. Trotter (Red.), *The Routledge companion to rehabilitative work in criminal justice* (s. 167-178). Routledge.
- Tønseth, C. & Bergsland, R. (2019). Prison education in Norway - The importance for work and life after release. *Cogent education*, 6(1), 1628408.
<https://doi.org/10.1080/2331186X.2019.1628408>